

Együtműködés nélkülünk

Dialógus a Hittani Kongregáció tavalyi levelének gondolataival

„Viharok” a levél körül és egy elhatározás

2004 júliusában a BBC magyar adásától telefoninterjút kértek tőlem azzal kapcsolatban, hogy a Hittani Kongregáció levelet *készül* kiadni a férfiak és a nők együtműködéséről. Mondtak egy nevet, azért álltam rá, s azzal kezdtem, hogy a levélről csak felületes értesülesem vannak, a szövegét egyáltalán nem is ismerem. A beszélgetésre nem vagyok büszke, de arra emlékszem, hogy a kérdésre, várok-e valami jót vagy rosszat ettől a levéltől, határozott nemmel válaszoltam.

A levél olvasatlanul is előre sokkolta a médiát. Csatororba rendeződtek a jobboldali magyar újságírók is – szinte biztosan szintén még a levéllel való megismerkedés *előtt* –, és fölsorakoztak a Hittani Kongregáció mellett. Mind tudni vélték, mennyire a nők érdekében szól minden sora.

Időközben megismerkedtem a levél szövegével. Olyan volt, amilyenek az addig olvasott pápai és szentszéki megnyilatkozások alapján elképzeltem.

Mivel haragudtam a kollégákra, az igazság érdekében kötélnék álltam egy másik felkéréssel kapcsolatban is. A Magyar Szociológiai Társaság feminizmus szekciója *Feminizmusok a mai Magyarországon* című kerekasztal-beszélgetésre hívott ugyancsak a szóban forgó levéllel kapcsolatban. *Morvai Krisztinával* (szintén meghívták) és a Magyar Teológusnők Ökumenikus Egyesületének elnökével, Varga Gyöngyivel előzetesen összeültünk, hogy közösen kialakítsunk egy *minél egyházasabb* álláspontot. Nem ismertem a kerekasztal résztvevőit, de Krisztina igen, emiatt intett óvatosságra. Az összejövetel után én is képbe kerültem. A fiam humorosan fogta föl a dolgot, mert ilyen emailt kaptam tőle nemsokára: „édesanyám, mit keresel te a lesbikusok honlapján?!” Amikor tehát egy másik ilyen hasonló konferenciára meghívtak, már alapos megfontolás után nemet mondtam.

Mindezt azért bocsátom előre, mert így határoztam el, hogy többé nem megyek bele olyan nyilatkozatba, előadásba vagy beszélgetésbe, amelyek az egyházon kívülre hatnak, az egyház rosszakarói részvételével zajlanak. Viszont nem mondok nemet, ha ezekről a kényes témákról hívó és/vagy jóakarató emberekkel lehet beszélgetni. És nem leszek megalkuvó, „nem fogom be pörös számat”, hanem igyekszem lelkiismeretemhez hűen kiállni az igazság mellett. Ezért vagyok most itt.

Cikkek cenzúrával és anélkül

Írtam tehát először is egy cikket a széles közönségnek szánt jezsuita havilapba, *A Szívbe*. Tavaly *Nemeshegyi Péter* volt a cenzorunk, s neki történetesen tetszett az írás, de mivel már nem ő volt a szerkesztőbizottság elnöke, javasolta, mutassam meg annak a személynek is. Ott már megfeneklett a dolog. Sebaj, kis idő múltán a negyedéves *Távlatok* szerkesztőbizottsági ülésén is fölmerült a kérdés, azon benyújtottam a lényegesen átdolgozott írást, ami végül nemrégiben, az októberi számban meg is jelent. Leghangsúlyosabb üzenete talán az, amikor a Hittani Kongregációt arra kérem, ítélje el egyértelműen mindazokat a tételeket, amelyek ellentétben állnak az egyház új megfogalmazásaival a férfi és a nő ontológiai egyenértékűségéről. Ez benne maradhatott, szóban azonban meg-megkérdézték azóta is, miért hiányzik nekem ez az elítélés, hisz az utóbbi években már néhány pápai vagy majdnem pápai megnyilatkozás egyértelműen kimondja ezt. Tudom, hogy így van, de azt is, hogy ezek a „kimondások” soha nem olyan hangsúlyosak, hogy eloszlatnák az évezredek óta terjesztett hamis állításokat, tévedéseket, amelyek keresztül-kasul átjárják az egyházba tartozók lelkét, a műveltebbekét és kevésbé műveltekét egyaránt.

Egy irodalmi példa is eszembe jutott ezzel kapcsolatban (Th. Wilder: *A teremtés nyolcadik napja*). A regény főhőse meglátogatja egyik munkásuk családját az Andok több ezer méteres magasságában, s kiderül,

épp gyászolnak. Újszülött fiacskájuk halt meg, ott van kiterítve, s mellette a szinte-gyermek-még kismama. A férfi vigasztalni próbálja, és a gyermek neve után érdeklődik. – Nincs neve, senior – mondja bánatosan az anya –, hiszen nem járt még itt a pap, nincs megkeresztelve. A negyvenéves, négygyermekes apa megérzi, mekkora bánata ez a fiatalasszonynak, aki katolikus, nyilván nagyon tudatlan, de hívő. Jómaga protestáns, halvány sejtelve van csak a katolikus dogmákról, de azért elszántan vigasztalni kezdi a gyászolót: – Ugye nem hiszed, hogy a mindenható Isten megbüntethet egy ártatlan kisbabát, aki sosem vétkezett? Látva, hogy még mindig nagy az asszony bizonytalansága a kicsi üdvösségét illetően, ünnepélyesebb formulával bátorítja: – Talán nem is tudod, de a római pápa felült arany trónusára, és onnan hirdette ki, hogy aki ilyet hisz, az nagy tévedésben van!”

Valami ilyet remélnék én is, hogy igazi, kellő hangsúlyt kapjon végre illetékes helyről, hogy a tertulliani, deuteró-páli stb., szóval az a felsorolhatatlanul sok tévedés, amit a nőekkel kapcsolatban magukat teológusnak tartó férfiak (nők?) kijelentettek, egyszer s mindenkorra legyen végre elítélve.

Cikkemnek *A Szívben való megjelenését* ellenző főnököm előtt így mentegettem ezt a szempontot: „Hűséges tagja vagyok az Egyháznak, s ha egy ilyen cikket megírok, azért teszem, mert úgy érzem, használni tudok vele. Az Egyháznak szeretnék használni éppen, hisz akik írták, talán nem is képzelik, hogy mi nők ilyesmit érzünk, amikor egy ilyen levelet kell olvasnunk. Ha konfrontálódni akarnék, elküldeném a cikket a HVG-nek, ahol boldogan közölnék, de nem ez a célom, hanem az, hogy hadd jelenjen meg végre a *katolikus* sajtóban is egy olyan cikk, aminek a címe: *A hiányzó együttműködésért*. Szeretném ugyanis, ha nem hiányozna tovább. Egyetértettél velem abban, hogy nem lett volna szabad kihagyni abból a levélből ennyire a nőket. De ha az én írásom csak olyan feltétellel jelenhet meg, ha eléje valaki (egy férfi) megírja a maga változatát, akkor itt mi a különbség? Lehet, hogy nem minden nő gondolkodik így, de csak mert így szocializálta őket ez a patriarkális és nagyon klerikális Egyház. Ha megjelenhetett volna, akkor ezt a kis idézetet szerkesztettem volna még alája: *„Elsősorban felhívjuk a jezsuitákat, hogy figyeljenek gondosan és bátran a nők tapasztalataira. Sok nőnek úgy tűnik, hogy a férfiak nem hallgatják meg őket. Semmi sem helyettesítheti ezt a meghallgatást. Ez a meghallgatás bármi másnál több javulást eredményezhet. Meghallgatás nélkül, bármit is teszünk, bármennyire jó szándékúan is, az a valószínű, hogy elkerüli a nők igazi kívánságait, megerősíti a férfiak leereszkedő magatartását, és megszilárdítja a férfiak uralmát.”* (Jézus Társasága 34. általános rendgyűlésének dokumentumai, 372.)

Lám, ezek a mondatok is férfiak tanácskozásán kristályosodtak ki 1995-ben, és mennyire a lényegre tapintottak mégis.

A hiányzó együttműködésért

Ez az előadás egy kísérlet erre a virtuális együttműködésre. Kérdés persze, hogy is lehet párbeszédet folytatni olyan szöveggel, ami így kezdődik: „Az Egyház, mely jól ismeri az emberi életet, mindig figyelt a férfival és a nővel kapcsolatos problémákra”? Kit (mely személyt, személyeket) kell e mondat alanyán értenünk? Azokat a férfiakat és nőket, akik az egyházat alkotják? Jó is volna, mert ez esetben nem lenne többé virtuális ez a párbeszéd, sőt még a levelet sem kellett volna megírni talán.

(Voltak azért elegenden, akik a valóságos párbeszédrel is kísérleteztek. Eljutott hozzám egy olyan levél is, amely így kezdődött: Dear Joseph, és úgy folytatódott, hogy Ratzinger bíboros egykori tübingeni kollégája igen kritikus kérdésfeltevéssel próbált párbeszédet kezdeményezni: „elfelejtettél talán héberül is? Különbözn tudnod kéne, hogy az adam név eleinte csupán egy nemtelen ember azonosítására szolgál, aki a földből való”... és így tovább.)

Egyelőre maradok hát a képzeletbeli párbeszédnél

Az első fejezet fölveti a problémát. Megítéli a feminista irányzatok közül azokat, amelyek a nő alárendelt helyzetét hangsúlyozzák abból a célból, hogy emiatt tiltakozó magatartást ébresszenek. Bennük – így a levél – a nő csak úgy lehet önmagává, ha a férfi ellenfele, ez azután versengéshez vezet és így tovább. Egy másik irányzat pedig a biológiai nemi különbségeket is történeti-kulturális jelenségeknek tekintve a testi különbségek redukálásával bevezeti a biológiai nem (*a szex*) helyébe a társadalmi nem (*a gender*) fogalmát, és fontosabbnak is tartja az előbbi megkülönböztetésnél. Ennek egyenes következménye – folytatja a szöveg –, hogy egyenlővé tesz a homoszexualitást a heteroszexualitással, hirdelve a szexualitás új modelljét. S bár ez irányzatok tanítása a nőkérdésre vezethető vissza, igazi indítékuk mégis az a kísérlet, amellyel az embert megpróbálják megszabadítani saját nemiségétől. Következésképpen pedig, hogy a nő felszabadítása érdekében felülvizsgálják a Szentírást magát is, megszüntetnék Isten patriarkális fogalmát, amelyet egy lényegében férfias kultúra alakított ki. Jelentéktelennek, következmények nélkülinek tekintik azt a tényt is, hogy Isten Fia az emberi természetet férfiúi formájában öltötte magára.

A probléma e fölvetése önmagában elég problematikus. Tény, hogy a feminizmus általában nem örül a férfiuralomnak, amelyet a nők világszerte, lépten-nyomon tapasztalnak. Ilyen vagy olyan köntösbe öltöztetve, nyílt vagy burkolt nőgyűlölettel, gyámkodásnak vagy akár lovagiasságnak álcázva a férfiuralom arról szól, hogy a világ eredendően a férfiaké, és ott a nőknek annyiban és annyira lehet csak helyük, amennyiben elismerik alárendeltségüket, és hajlandók megfelelni a férfiak elvárásainak. A feminizmus mindezt kritikával illeti, és reméli, hogy a férfiuralom minden formája megszűnik egyszer. A hatalom megszerzésére vonatkozóan, illetve ennek eszközeit illetően már nagyon különbözőek az egyes feminista irányzatok, és lehetnek (vannak) köztük olyanok, amelyekkel a valóban keresztény feministák nem is értenek egyet.

Nekem erről a problémafelvetésről a *Pacem in terris* bevezetése jutott eszembe, amely a hidegháború idején, 1963 áprilisában kelt *XXIII. János* tollából. A jó pápa egyszerű szavakkal foglalja össze a Föld békéjének föltételeit, és persze közöttük első az igazságosság. Az ember a természetébe írt jogai alapján tiltakozik az igazságtalanság ellen, vagyis míg létezik gyarmatosítás, gazdasági- és egyéb rabszolgaság, embernek ember által való kizsákmányolása, egyik oldalon a kilátástalan éhezés, másik oldalon a dőzsölés és a többi ilyesmi, oktalanság békéről ábrándozni.

A mi esetünkben is erről van szó: amíg nincs igazság e téren, el lehet ítélni egyes feminista törekvéseket, de mivel a férfiuralom valamennyi formája ellentmond Isten akaratának, aki a kétnemű embert egyenlőnek, egyenértékűnek és egymásnak teremtette, maga a feminizmus sokkal közelebb áll Isten akaratához, mint az a férfiuralom, amit kritizál.

A szóban forgó levél a struccpolitika mellett döntött, és nem akar tudni arról, hogy ez az igazságtalanság bizony létezik. Sem az agyonhallgatás, sem a meglévő igazságtalanságok nyílt tagadása nem fog sem békét, sem gyümölcsöző együttműködést teremni.

Ami a Szentírás „felülvizsgálatát” illeti a feminizmusok szemszögéből, nem én mondom, hanem *II. János Pál* mondja hosszú pápasága során írt számos levelében, hogy az újszövetségi szentírás átlag kétezer éves szövegeit nem vehetjük szó szerint érvényesnek. *II. János Pál* pápa ezt tette már akkor is, amikor a *Mulieris dignitatem*ben az Efezusi levél 5. fejezetét vizsgálva leszögezte: „Míg a Krisztus–Egyház vonatkozásban csak az Egyházra vonatkozik az »alárendeltség«, addig a férj–feleség viszonylatban ez nem egyoldalú, hanem kölcsönös. A »régikhoz« viszonyítva ez nyilvánvalóan valami »új«: az evangélium »újdomsága«. Több olyan helyet találunk, ahol az apostoli iratok ezt az újat említik, holott náluk a »régik« – mely Izrael vallásos hagyományában, a maga módján a régi szövegek értelmezésében és magyarázatában, mint például a *Ter* 2-ben gyökerezik – még általánosan érezhető.” (MD 24.) Csak a Szentírás jobb megértésére irányuló felülvizsgálattal

jelentheti ki egy pápa ilyen világosan azt, ami igazi alapja lehet nő és férfi együttműködésének: „Az ember, akár férfi, akár nő, az egyetlen teremtmény ebben a látható világban, amelyet Isten magáért az emberért akar megteremteni. Az emberlét önmegvalósításra törekvést jelent, ezt pedig az ember csak önmaga önzetlen átadásával valósíthatja meg. Az ember ilyen megértésének a modellje maga a szentháromságos Isten.” (Uo. 7) „A nő tehát nem lehet a férfi uralkodásának vagy birtoklásának tárgya.” (Uo. 10)

Arra pedig, hogy Isten patriarkális felfogása helyébe a szentháromságos, anyai és apai tulajdonságú Isten kerüljön, égető szükség van régóta; a lélektan igen sokat segített és segíthet ezentúl is a teológiának, még a feminista teológiának is az igazságnak megfelelőbb istenkép kialakításában. Istennek azt a patriarkális arcát lényegében egy férfias kultúra alakította ki. Ez bizony így van, hiába igyekszik a levél cáfolni. Elég olyan férfiak tapasztalataira utalnom, akik képesek messzebbre látni az orruknál, és föltűnik nekik, hogy valami nincs rendben ezen a téren az egyházban sem. Többek közt *Henri Boulad*-ra, a már említett legutóbbi jezsuita általános rendgyűlésre, *Carlo Carretto*ra vagy akár a kanadai püspöki kar tanulmányára gondolok, arra, amelyet az otthon falain belüli erőszak elleni munka érdekében adtak ki még a nyolcvanas években, de sok ilyen megnyilatkozást hallottam éppen a *Pax Romana* szervezte előadások során is. Henri Boulad leginkább akkor beszélt a szívemből *A nők szenvedése és küldetése* című könyvében (Márton Áron kiadó), amikor az Efezusi levél 5. fejezetéből „a házasság evangéliumának” nevezett szakaszt tiltotta volna ki a kopt egyház házassági liturgiájából. Ezt már én is sokszor javasoltam a latin rítusú nászmiseszövegek kapcsán. Idézem: „a kopt egyház házasságkötési szertartása a mai napig a férfikultuszt táplálja ezzel a Pál-levéllel, pedig ennek nem szabadna egyházi támogatást adni, mert enélkül is korlátlanul virágzik a teljes alávetettség, az életfogytig tartó engedelmesség és függőség a férfitől. Évezredek óta sulykolják a nőkbe, hogy másodrendűek...” Carlo Carretto pedig például az *Én, Ferenc* című könyvében nem kevesebbet állít, mint hogy Khomeini után mindjárt a katolikus egyház következik a nők megvetésével. Cölibátusban élő férfiként elhíhetjük neki, hogy így látja.

A levél egésze – a harmadik fejezet kivételével, mert az a többi háromhoz képest mintha eltérő stílusban íródott volna – ezt a patriarkális lenyomatot hordozza, ami sok olvasónak fel sem tűnik már, mert a kuriális iratok velejárójának tekintik.

Nem lenne könnyű belekötni a levél egyes mondataiba, mert igazak, legföljebb máshová teszik a hangsúlyt. A *Távlatok*ba írt cikkben utaltam némi logikátlanságra. Azokra, amelyek egyrészt az emberre általánosan vonatkozó szeretetparancsra hívják föl figyelmünket, másrészt visszavisszatérnek oda, hogy ez a másért odaadott szeretet *elsődleges*en valami titok folytán mégiscsak inkább a nő sajátja.

A bibliai költőiséggel teli második fejezet különösen sokat foglalkozik a jegyesség biblikus képeivel, Istennek és választott népe kapcsolatának ezzel a szimbólumával, ami a dolog természetéből következően alkalmazható a nőre és a férfira. Ennek sokféle teológiai nehézsége van, amelyekre elsőnek *Tina Beattie* mutatott rá a *Feminism, Vatikán-style* című cikkében (The Tablet, 2004.8. 7.).

Azok közé a patriarkális szövegek közé tartozik ez a kép is, amelyekkel egyáltalán nem foglalkozik a vizsgált levél. Amelyek elítélése nélkül minden – ma már egyértelműnek tartott – mégoly szép kijelentése a kétnemű ember ontológiai egyenértékűségéről nem éri el a célját. E virtuális együttműködési kísérletem során viszont ki kell térnem rájuk is. Hiszen ez a válasz azokra a nekem szegezett kérdésekre, miért akarom, hogy a Hittani Kongregáció még határozottabban ítélje el a tévedéseket és csúsztatásokat, amelyekkel az évezredek során megalapozták, megszilárdították, szentesítették a nők hátrányos helyzetét a katolikus egyházban.

Kis ízelítőt válogattam a kijelentésekből, amelyekkel hosszú időken át etették a szemináriumokban nevelődőket. Így írnak a nő és férfi különbségeiről különféle teológusok a közelmúlt dogmatikai kézikönyveiben, történetesen a női papság ellen érvelve:

L. Lerdner: „A férfiúi nem alkalmasabb a tanításra, mint a női, minthogy egészen sajátos tulajdonsága (lényege) alapján inkább képes a szellemi munka erőfeszítéseire, alkalmasabb a vezetésre, mivel a nőknél jobban hallgat a józan ész vezetésére és nem érzelmeit követi.” (*Institutiones theologicae dogmaticae IV/2 pars altera, Innsbruck, 3. kiad. 1950. 316.*)

M. Prenn: „A nő a papságból nem alacsonyabb értéke miatt van kizárva, hanem másneműsége miatt, amely őt az anyai szolgálatra rendeli, amely egy rejtett, nem hivatali papság valójában.” (Katholische Glaubenskunde II/2 Wien, 1955. 243.)

O. Casel: „A nő eszménye a Szentlélektől képviselt *potentia oboedientialis*, aki a Léleknek, az Egyháznak mint Isten jegyesének képe, aki megfog, aki szeret. A férfi pedig az isteni elv képmása, mint nemző, életet fakasztó, ezért képes csak a férfiúi természet a papnak mint közvetítőnek szentelésében az isteni életet „felvenni”.” (Katholische Kultursproblemen = Jahrbuch für Liturgiewissenschaft 1927. 110.)

Hasonlóan érvel M. Schmaus is, bár dogmatikájának 1964-es kiadásában a férfiről mint egyetlen nemzőről vallott felfogását már visszafogja, mégis kitart amellett, hogy csak a férfinemhez van hozzárendelve a nyilvános működés. „A fölszentelés korlátozása a férfira nem mellőzése vagy jogfosztása a nőnek az egyházban. Mindössze a nő és férfi különbségének a kifejezése ... A nő átvitt értelmű szolgálatra az általános papság révén van kötelezve” (Katholische Dogmatik IV/1 6. kiad. München, 1964. 753.)

Az e kérdésre vonatkozó, a II. vatikáni zsinat utáni nyilatkozatok alig különböznek a fent idézett felfogásoktól. G. Concetti a női papságról vallott álláspontjában kifejti, hogy a teremtés *rendjéből* (!) következik a férfi primátusa; Krisztus azért nem ruházott a nőre papi hivatalt, „hogy a teremtés rendjét és az üdvösség tervét tiszteljék, és azok, akik a férfi előjogát e téren követelik, nem mások, mint a régi Ádám és az új Krisztus.” A közvetítő szerep az Isten és Krisztus akaratából a férfi elsőbbsége jogán és természetes adottsága révén, amellyel konkrétan képviselni képes a legfőbb közvetítőt, Krisztust. A férfinak ez az elsőbbsége mégsem korlátozza a „nemek egyenlőségét és méltóságát”, ugyanis a férfiak és a nők különböző funkciókon osztoznak meg (La donna e il sacerdozio = Osservatore Romano, 1965.11.12., 8.11.).

A később publikált hivatalos egyházi nyilatkozatokban is igen gyakoriak a különleges szerepekről és a nő sajátosságairól vallott nézetek. Így VI. Pál pápa álláspontja ez volt: ez az (Isten)kép „benne (=a nőben) különlegesen mutatkozik meg, amely éppen a különbség a férfi és a nő között: nem csak természetének méltósága által, hanem sokkal inkább a feladatainak különbözősége által” (Osservatore Romano, 1976.12.7., 6.)

Az *Inter insigniores* kezdetű (1976) vatikáni nyilatkozat a nők pappá szentelésének kérdésében nem bonyolítja tovább a női lényeg korábbi leírásait, de a nő kizárását a papságból szintén az „isteni üdvöndre” alapozza és a „tényleges különbségre” a férfi és a nő között, amelynek alapján a nő ugyan a menyasszony-Egyházat képviselhetné, azonban nem képviselheti a férfi Krisztust, a papot, a bűnbocsánat szerzőjét; mint isteni reprezentáns és az „isteni javak közvetítője” ő az asszony „feje”, míg a nő mint az Istennek és Igéjének „megoltalmazandó otthona”, mint befogadó és szülő(anya) tölti be feladatát. Ezt a gondolatot ismétli meg az 1994-es *Sacerdotalis ordinatio* kezdetű pápai körlevél már II. János Pál aláírásával, és ez a levél minden további kutatást, kérdésföltevést meg is tiltott a témával kapcsolatban.

Az eddig idézett nyilatkozatokat így összegezzük: a férfi és a nő lényegét mint egymás kifejezett ellenpólusait ismerjük meg belőlük: *az aktivitás és ésszerűség a férfi, a passzivitás, azaz a befogadó magatartás a nő sajátja, ennek megfelelően a nyilvánosság inkább a férfit, a visszavonuló, csendes munkálkodás inkább a nőt jellemzi.* Ez az így értett nemek közti polaritás többé-kevésbé még az arisztotelészi-tomista felfogású eredettörténeten alapszik, amely a férfit nemzőnek, életet adónak (biblikus nyelven főnek és vőlegénynek), a nőt pedig befogadónak, fogamzónak és szülőnek (menyasszonynak, jegyesnek) tekinti.

Mégis, mi itt igazán a probléma? Az, hogy ezek a tételek, „tapasztalatok” egyszerűen előítéletek szülöttei, soha senki nem bizonyította be őket. S bár a fenti nemzészelfogás hibáit a szakirodalom már régen kimutatta, az illetékes teológusok nem, vagy alig veszik figyelembe ezeket az eredményeket, és gyakorlatilag ebben a formában vannak elterjedve ma is. Emiatt van, hogy e hamis természettudományi premisszákra alapozott kijelentések a női természetről még bizonyítást sem követelhetnek, hanem ki-ki alapfogalomként bánik velük.

Egy rövid kirándulás az üdvösség történetén át szintén a férfi „primátusát” igazolja, de ugyancsak fölöslegesnek tartja a bizonyítást. Pedig a **kezdet kezdetéről** szóló Teremtés könyve (1,27) még világosan tanítja a Teremtő szándékában gyökerező férfi–női egyenlőséget. A történelem folyamán azonban az emberi társadalmak gyakran „pontosították” ezt az isteni tervet. A házassági erőszak azért olyan égető probléma most is, mivel oly mélyen belegyökerezett történelmünkbe. Szociális, politikai, gazdasági és vallásos strukturális tényezőkben gyökerező értékrendre épült, így élt túl sok évszázados változásokat. Ezek a tényezők biztosítják és erősítik meg a férfi uralmi helyzetét napjainkig. A nőkre nehezedő erőszak abban a szociális és kulturális meggyőződésben gyökerezik, ami makacsul állítja, hogy a nők alacsonyabb értékűek a férfiaknál, és nincs joguk a férfiakat megillető státuszhoz vagy tisztelethez.

A feminizmus kibontakozása, oka, irányulása

A *Ter 2* szerint Évát Isten Ádám bordájából teremtette. Ez az irodalmi kép a két nem egyenértékűségét, egyenlő méltóságát, az egymás mellé rendelést támasztja alá. Ezt a magyarázatot kiforgatva – többen is, mint gondolnánk – képesek a mai napig a nő alárendeltségének igazolására használni. A teológusok között is akad, aki a *Ter 3*-ban megjelenő, a nőre háruló büntetést (arról, hogy a férfi uralkodni fog a nőn, miközben az vágyódik utána) egyszerűen Isten akarata kinyilvánításának fogja fel, pedig világos, hogy csak a bűn következménye, s nem Isten eredeti szándéka.

Az **ószövetség** sok helyütt magyarázatot keres (etiologia) a nők siralmas helyzetére. Hiszen ütötték, verték, adták, vették őket, esetleg megbosszulták valamely sérelmüket, de mindig csak a „férfibecsület” nevében. A törvény ugyanakkor elítélte azt, aki megüti vagy megsérti felebarátját (MTörv 27,24). Itt is fölmerült hát a kérdés: de ki az én felebarátom? A feleség nem minősült annak, az asszonyverést az ószövetségben sem tekintették büntettnak. Az Íráson keresztül egy olyan korszak képe bontakozott ki, amely nem tette igazán magáévá az igazságtalanságot és az erőszakot elítélő új isteni kinyilatkoztatást. A mózesi törvény korlátozta az apai önkényuralmat, ill. a negyedik parancsban igyekezett az apa és az anya közötti egyenlőséget helyreállítani, a zsidó társadalom alapjában azonban a feleséget a férjtulajdonává tette, nem ritkán anyagi javaival egyértékűnek tekintette (Kiv 20,17: MTörv 24, 2, a héberben a „feleség” szó jelentése „egy férfihez tartozni”). Apák, fivérek, férjek és sógorok örökös gyámjogot gyakoroltak a család nőtagjai felett (MTörv 25,5-6). A nő társadalmi helyzetét is csupán szexuális kapcsolatokon keresztül biztosíthatta mint feleség vagy anya. Saját személyes értékei, alapvető emberi méltósága nem adott neki semmit. Még a törvény tanulása is tilos volt neki: nyilvánosan nem szólalhatott meg, férjéhez sem szólhatott. A bíróság nem ismerte el tanúságát, a zsinagógában jelenléte nem volt beszámítható a minimális létszám megállapításakor. A templom belső udvarába sem léphetett be, végképp nem volt helye az áldozatok bemutatásánál. Csoda-e, ha a zsidó férfi imáját sok feminista emlegeti: „Hálát adok neked, mivel nem teremtettél pogánynak, *nőnek* vagy semmiházinak”.

A magyarázat keresése összevegyült az akkori jelen tapasztalataival, és ez most is így működik.

Az **újszövetség** utat nyitott a női szabadság és méltóság kibontakozásához. Jézus mindent megújító kegyelme, szabadító tettei helyreállították az eredeti rendet, amiben az ember Isten képmására volt teremtve. Jézus azt tanította, hogy a Teremtővel való egységre rendelve férfiak és nők egyenlő

értékben, egyformán Isten gyermekei. Hogy a férj sem hagyhatja el feleségét, nemcsak az asszonynak tilos ez (Mk 10,11). Meggyógyította a vérző asszonyt (Mk 5,25-34), elítélte a rituális tisztátalanság törvényeit, amelyek rettenetes terhet róttak a nőkre. A meggyöngyözött asszonyt szombaton is fölemelte (Lk 13,10-17), és a házasságtöréssel büntársa nélkül vádolt nőt megmentette a kínhaláltól. Megváltói működésébe társul hívta a nőket is: tanítványaiként szolgálták őt Mária és Márta, Magdolna és Zsuzsánna, az apostolok feleségei és a többiek (Lk 8,1-3; Mt 27,55-56; Mk 15,40-41). Bár az első korintusi levél a feltámadás tanúinak felsorolásakor mélyen hallgat erről, mind a négy evangélium egybehangzóan állítja, hogy nők voltak az első tanúk. Az egyháztörténelem második-harmadik századai nagyon elhomályosították a nőknek az őskereszténységben betöltött szerepét, s az újszövetség meggyőző igazolásait kezdik elhallgatni, félremagyarázni (ld. Júnia férfiasítása „Junias”-ra, nehogy kiderüljön, hogy egy nőt az apostolok körében nagyra becsülnek).

Az egyházatyák tekintélye is a judaizmusban megrekedő Pál álláspontját támogatta: készpénznek vették mindazt a szexuális előítéleteken nyugvó társadalmi formáságot, amiket Pál és a deutero-Pálok is hangoztattak tanácsaikban. A nők egyenlőségét hirdető evangéliumi üzenet helyett kényelmesebbnek tűnt számukra a kulturális környezetből eredő társadalmi előítéleteket előnyben részesíteni. Ők már „indokot” is kerestek azért, és mit találtak? A női természetben rejlő hiányosságok – lásd Éva bukását – következménye lett az eredeti bűn és minden hozadéka, következésképp *a nők feszítették keresztre Jézust*. A patrisztikus irodalom összefüggésükből kiszakított biblikus szövegekkel illusztrált, társadalmi előítéletekkel terhelt gondolkodásmódja évszázadokon át meghatározta a teológia irányvonalát.

A középkorban az Egyház és az állam egyaránt megengedte a férjnek felesége testi fenyítését. Bizonyos törvények pontosan előírták a kihágások természetének megfelelő ostor- vagy vesszőcsapás súlyosságának mértékét. A büntetés kiszolgáltatásához az Egyház nem ritkán üdvös intelmeket csatolt. **A reneszánsz** sem javított ezen a helyzeten. A meggyőződés, hogy a nők verésre szorulnak – teológiai alapozással napjainkig életben maradt. A századok a nők elnyomásának különböző változatairól tanúskodnak attól függően, hogy az elfogadott teológiai felfogás az egyénnel szemben mekkora tiszteletet, türelmet vagy hatalmat tanúsított. A 18. században például a katolikus monarchiákban az elnyomás sokkal durvább volt, mint a protestáns országokban. S amikor **az újkor** beköszöntével (ill. már korábban is) a férfiak újra és újra megkísérelték egy új társadalmi rend kialakítását a szabadság és egyenlőség elve alapján, mindig csak a maguk számára tették ezt. A kiharcolt politikai, szociális és gazdasági jogokból a nők mindig kirekedtek valahogy. Franciaországban a forradalmi eszme az egyenlőséget a természetes különbség elé helyezte, a nemiség azonban megtartotta megkülönböztető szerepét. A zsidókat 1791-ben, a fekete rabszolgákat 1794-ben szabadították fel ott; de a személynek kiharcolt emberi és természetes jogok a nőkre sosem vonatkoztak. A forradalom után még majdnem kétszáz évnél kellett eltelnie, hogy az apák és férjek elismerjék, hogy a nők is emberi lények: ugyanazok a jogok és kötelességek vonatkoznak rájuk is, mint mindenki másra. Az első törvény, ami megtiltja a feleség elleni erőszak alkalmazását, 1890-ből való. Kanadában is csak 1929-ben nyerték el a nők is a személyt megillető jogi státuszt. A feminista mozgalom addigra már elég erős volt, de csak a huszadik század második felétől kezdték egyes nemzetek elismerni a házastársak egyenlőségének elvét, s végre az *Emberi Jogok Nyilatkozata* el is ítélte a nemiségben gyökerező megkülönböztetés minden formáját.

Mindezek ellenére és mellett a hamis férfiasság öntudata nagyon is érvényben maradt. Emiatt van létjogosultsága a feminizmusnak, amelynek *semmi köze* a férfiellenességhez, csupán az ilyen *hamis férfiasság* öntudatától átjártak tévedéseire szokta felhívni a figyelmet.

Hétköznapi, irodalmi példák

„Tízezer évig jó volt a hagyományos családmódel.” Kinek?

Egy hölgy pár éve ijesztő világképet sugalló cikket juttatott el A Szív szerkesztőségébe közlés céljából. A teremtés rendjének helyreállítását tűzte ki célul. Ő is abból indult ki, hogy Isten a férfit teremtette elsőnek, és csakis e teremtmény kedvéért teremtette meg a férfi oldalbordájából a nőt. Elismerte, hogy ez az oldalbordából teremtettség egymás mellé rendelést jelképez, követhetetlen logikával mégis oda lyukadt ki, hogy a teremtés rendje szerint a nő csak alárendeltje lehet a férfinak, s bünt követ el, ha egyenjogúságra vágyik. Nagyon elhatárolva magát a sok eléggé el nem ítéltetően vonakodó asszonytól kitért a szexualitásra is, és a nőtette felelőssé az aluljárókban tengődő hajléktalanok minden nyomorúságáért. Eszembe jutott, hogy épp így fogalmazott egy fiatal lány is néhány éve a Zászlónk katolikus diáklapban, ahol is Szabó Lőrinc *Semmiért egészen* című versét mutatta be. A költő ugyan a *Vers és valóság* című kötetében maximálisan önzőnek minősítette a verset, az elemző mégis arról igyekezett meggyőzni olvasóit, hogy ez a vers a szerelemről szól. Milyen eszményi is volna, ha minden nő így tudna szeretni, ahogy ez a férfi elvárja a semmiért egészen áldozatát minimum két nőtől is egyszerre! Nem hagyhattam ezt szó nélkül, erre egy ifjúsági lelkipásztor keményen megdorgált, a leányzóra pedig áldását adta. Szó szót követett, végül így summázta a jó atya: „Sok tízezer évig jó volt a hagyományos családmódel. Most fölhaláljuk az igazit?” A kérdést, hogy ugyan kinek lehetett jó ez, lelki vezetőink csak elenyésző számban szokták fölteni.

Ugyancsak A Szív egyik régi cikkéhez szólt hozzá telefonon egy falusi plébános. Az írás az akkori pápai imaszándék („Mozdítsák elő a nők teljes méltóságát Máriának, Krisztus és az Egyház anyjának példája szerint”) aprópénzre váltására szolgált ötletekkel. Például: *ne sugallják*, prédikálják oly sűrűn a gyakorlati lelkipásztorkodásban, hogy bár a Szűzanya a legnagyobb méltóságra került, ahová ember egyáltalán juthat, mégis egészen alávetette magát az apjának, a férjének, a törvény szigorának, és ebből következik, hogy a mai nőknek is kutyakötelességük ezt az alávetettséget alázattal elviselni, hiszen a közelébe sem érnek az Istenanyának. „Nem akkor leszünk jó keresztények, ha visszaállítjuk azt az igazságtalan bánásmódot, amelyre Mária korában kárhoztatták a nőt, hanem ha azok ellen az igazságtalanságok ellen is küzdünk, amelyek oly makacsul tartják magukat.” Máriának azért kellett elviselnie azt az alávetettséget – tiltakozott a telefonáló –, mert ez volt és ma is ez az Isten akarata. „Felelőtlenség ennyire liberálisnak lenni, amikor egészen más az egyház tanítása” – méltatlankodott. Tényleg nem kellene tehát a Hittani Kongregációnak mégis ennél a levélnél sokkal egyértelműbben eloszlatni ennyi tévhitet laikusok és papok lelkében egyaránt?! Az egyház tanítását jelentő pápai levelekből (*Mulieris dignitatem*, *Christifideles laici*, *Levél a nőkhöz* etc.) merőben más kép bontakozik ki a nő méltóságáról, az egyházban, a családban őt megillető helyről, de vallásos köztudatunkat évszázadok tudatlanságai is befolyásolják a szocializációs, lélektani és egyéb tényezők mellett.

Ezek gyökerénél vagy csúcánál mindig találunk egy-egy idézetet abból a Szentírásból, amelyben – ismert okok miatt – nehéz volna olyan részleteket találni, amelyek megállnák a helyüket a „politically correctness” tekintetében, és nem is könnyű a napi olvasmányok szövegeit hallgatva, fölolvassa, folyton az ilyen típusú, az „exclusive language” szerint fogalmazott mondatokból erő meríteni: Akiket Isten Lelke vezérel, azok Isten *fiai*.

Hogy milyen keserves is állandóan ilyen szövegekből kihámozunk a minket is szerető Isten képét, arcát, arra tegyük itt most egy kis kísérletet. *E. Schüssler-Fiorenza*, akit Hübel Szilvia is említett mint mértékadó, komoly feminista teológust, egy prágai beszédében idézte ezt a kis gondolatkísérletet. Amíg olvasom, figyeljék meg, kiben milyen érzések ébrednek és dolgoznak tovább:

„Tegyük fel: Isten a világ uralkodója és anyja, aki egyszülött Lányát elküldte, hogy minden embert üdvözítsen. A fiúknak meg kellett később magyarázni, hogy mint férfiak az Isten-anyát, annak isteni Lányát, sőt az apaszentegyházat papnőként nem képviselhetik, ez önmagában való ellentmondás volna, mert biológiailag meghatározott nemük túl agresszív, harcias, vagyis összeegyeztethetetlen a mindent átfogó anyai szeretettel. A férfiak azonban nyilván lázadnak ez ellen az ítélet ellen, s megállapítják, hogy a vallás világában hátrányos megkülönböztetés éri őket. Elhatározzák, hogy maguk is teológussá képződnek, és ha már lesznek férfi-teológusok is, meghívják őket előadni a többi férfi számára, hogy a férfiak felszabadításáról beszéljenek. Felsőbb körök azonban tudomásukra hozzák, hogy ez szóba sem jöhet; az egésznek nincs tudományos alapja, mert a férfiak ideológiai előítéletek áldozatai. A felsőbb – egyedül jogosult női – körök megmagyarázzák azt is, hogy ez a kirekesztés nem igazságtalan, szó sincs hátrányos megkülönböztetésről. S mivel Isten szeretett Lánya egyetlen férfit sem hívott meg tanítványának, pláne apostolának, az anyák kollégiumát ez a hagyomány megköti. Megváltoztatni nem lehet, sőt tovább vitatkozni sem szabad róla.

Vajon egy ilyen föltételezett helyzetben ugyan nem kezdenének a férfiak és a velük szolidáris nők kételkedni abban, hogy szeretett Anyánk, az isteni Bölcsesség, mindenkit megkülönböztetés nélkül szeret-e csakugyan?! Nem ébredne-e sok emberben kétely, vajon ennek a matriarchális egyháznak feminin hagyománya mögött tényleg Jézusnak, az Isten emberré lett Lányának rendelete áll-e, vagy az egész csupán egy történelemhez kötött szokás? Ha következetesen végiggondoljuk ezt a gondolat kísérletet, talán megértjük, hogy a feminista színezetű felszabadulás teológiájának végső értelme Isten: hogyan vélekedünk Isten igazságosságáról és egyetemes szeretetéről.”

Nőkről szóló olvasmányok leginkább az ún. szent asszonyok miséiben találhatóak. Ilyen például *a derék asszony dicsérete*. Milyenek írja le a Példabeszédek könyve ezt az asszonyt? Olyannak, amelyet a férfi magának megálmodott. Aki a férfit tetőtől-talpig kiszolgálja, éjjelét-nappalát a családjának szenteli és a végtelenségig igénytelen. Mintha csak azt a bizonyos Szabó Lőrinc verset olvasnánk, a *Semmiért egészent*.

Ugyanakkor hiába is keresnénk az Írásban „A derék férj dicséretét”, hiszen annak megírásában egyetlen szent szerző sem volt érdekelve.

(A jó házasság nem képzelhető el kölcsönösség nélkül. Hiába látszik ez fából vaskarikának, más megoldás nincs az Isten akarata szerinti házasságra sem. A konfliktusokat, az eldöntendő kérdéseket nem lehet úgy megoldani, ahogyan az a cikket beküldő hölgy tanácsolta: „... a végső döntést meg kell hagyni a férjnek, mert csak ő felelhet Isten előtt érte, az asszony pedig engedelmesen elfogadja azt.” Isten minden nőnek éppolyan szabad akaratot adott, mint a férfinak, és nincs olyan tettünk, döntésünk, amelyért ne magunknak kellene felelünk. Kényelmes, de emberhez méltatlan volna az Isten képmásán gyámkodó egyszemélyes döntés. Házasoknak mindent közösen kell eldönteni, és itt egyedül a szeretetnek vannak előjogai, a nemi hovatartozásnak nincsenek.

Ez a lényege egy másik, a partnerházasságról készült írásomnak (Nem jó az embernek egyedül, Távtalok 32,685.) amiről egész véletlenül kiderült, hogy a budapesti Központi Szemináriumban a hatodéves hallgatók erkölcszociológiai licenciatúsi kurzusán kötelező irodalom lett. Örültem, de meg is ijedtem, s végül arra gondoltam, hát tényleg nincsen más magyar nyelvű, könnyen hozzáférhető irodalma ennek a családmódelnek, amely a partneri, segítőtársi állapotot szeretné eszményinek bemutatni.)

Nőt nem lehet pappá szentelni, a nő mégis egészen az egyház „szívében” érezheti magát

Nemcsak nekem vannak arról szomorú emlékeim, hogy gyermekkoromban nem engedtek ministrálni. Hiába voltam tudatában, hogy e tilalomnak nem lehet teológiai alapja, hiába csináltam

volna jobban is, mint a fiúk, akiket irigykedve figyeltem: elfogadható magyarázat nélkül is el kellett viselnem ezt a jogtalanságot. Ma sincs mélyégetesebb vágyam a liturgikus szolgálatnál, mégsem cserélnék sorsot egyik pappal sem azok közül, akik annyiszor a szemembe nevettek. Valószínűleg nem gondoltak bele sosem, hogy egy ember hitét, üdvösségét teszik kockára. Azóta már a liturgiában illetékes vatikáni hivatal is megfogalmazta, hogy a nők oltárszolgálatának sosem volt teológiai akadály, de gyakorlati következménnyel ez a jóvátétel sem járt.

Mondták persze, hogy hisz annyi lehetőség van a liturgiába való bekapcsolódásra! Lehet például kántorkodni, újabban lehet néha Isten igéjét felolvasni, még áldoztatási engedélyt is adnak nekünk. A gyakorlat viszont az – valószínűleg csak felénk, „az Elbától Keletre” –, hogy igénybe csak olyankor veszik szolgálatainkat, ha nincs jelen férfi. Tapasztalataimat az itt lévő hölgyek jól ismerik, az urak kedvéért azonban elsorolok néhányat. Velem eleinte mindig meg voltak elégedve. Egy aktív, értelmes lény, meg lehet neki magyarázni, mire van épp szükségünk: Plakátra? megcsinálja; helyettesíteni egy hittanórán? beválik; be kell ugrani a kántor helyett misén vagy temetésen? használható; beteget kell látogatni? megfelel; felolvasó kell? megfelel; meg kell írni valamit? nem tiltakozik, még ha a cikket vagy a tanulmányt a megrendelő a saját nevére küldi is be utána. Bármiféle rabszolgamunkában használható, hálás minden feladatért. Nemsokára mégis kényelmetlenné váltam. Attól fogva, amikor igényem támadt, hogy emberszámba vegyenek. Annyira csak, mint a világi férfiakat. És ez nagy hiba volt: attól fogva tapasztaltam egyre többet a féltékenységet, a korlátozásokat, a titkolózást, hogy még az alakuló egyházközségi képviselőtestületbe se hívtak meg, sőt letagadták, hogy ilyen van egyáltalán. Isten őrizzen egy főhivatású kritikustól! – fohászokdtek a világiak bevonását sürgetők. Mivel úgy éreztem, hogy Istennek komoly elvárásai voltak/vannak velem, nem futamodhattam meg. Hitoktató lettem különféle sérülésű gyermekek intézeteiben, táboroztattam is őket. Kórházi lelkipásztori kisegítést végeztünk a férjemmel. Szép munka volna ez, de egyre jobban korlátoznak ebben is. Talán az olyan esetek miatt, amire én persze szívesen emlékszem vissza: egy fiatal női beteg például, aki alig-alig akart beljebb kerülni, az igeliturgia végeztével azt mondta: ha valami ilyesmit tapasztaltam volna egyszer is a templomban, akkor engem ki se lehetne onnan verni többé...

Én akkor éreztem talán a legjobban azt, amit a Hittani Kongregáció levele így fogalmaz: „Ebben a távlatban értjük meg, hogy az a tény, mely szerint a papszentelés kizárólag a férfiak számára van fönntartva, mennyire nem akadályozza a nőket abban, hogy eljussanak a keresztény élet mélységeibe.” Azzal az apró kiegészítéssel, hogy mellelleg igencsak akadályozott az a bizonyos tény, hiszen egyébként talán akár a templomban is tapasztalhatott volna „ilyet” az a kórházi beteg.

Összefoglalva: Érthető, hogy sokan érzékenyen reagáltak erre az írásműre, még akkor is, ha a levél valójában a püspökeinknek szólt. Ha tényleg csak nekik szólt volna, gondoskodni kellett volna arról, hogy titokban maradjon. Így nyilvánosságra kerülve szerzőinek szembe kell nézniük a jogos kritikával: megint egyszer úgy gondolkodtak, ítékeztek magukat illetékesnek tartó férfiak a nőkről, hogy szokás szerint csöppet sem érdekelte őket a szóban forgó emberek véleménye, tapasztalata. Ha pedig tehát minden maradt a régiben, legalább ne nevezzük az ilyesmit együttműködésnek!